

روستا و توسعه، سال ۲۵، شماره ۹۸، تابستان ۱۴۰۱

DOI: 10.30490/RVT.2021.334803.1164

مقاله پژوهشی

ارزیابی رضایتمندی از کیفیت زندگی با استفاده از تکنیک‌های برنامه‌ریزی (مطالعه موردی: روستاهای بخش نارنجستان شهرستان سوادکوه شمالی)

محمد ظاهری^۱، اشکان شفیعی^۲، وحید طالعی‌حور^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۳/۱۲

چکیده

پژوهش حاضر با رویکرد توصیفی - تحلیلی در پی بررسی وضعیت رضایتمندی از کیفیت زندگی در روستاهای شهرستان سوادکوه شمالی است. به‌منظور دستیابی به این هدف ابتدا پرسشنامه‌ای که دربرگیرنده معیارها و گویه‌های مربوط به کیفیت زندگی بوده، تنظیم شد. روایی آن از طریق نظر کارشناسان و پایایی آن از طریق ضریب آلفای کرونباخ (۰/۸۶۳) مورد سنجش قرار گرفت. سپس از طریق روش کوکران و با توجه به تعداد خانوارها (۲۴۹۶ خانوار) ۳۴۶ پرسشنامه (حجم نمونه) جهت پاسخگویی بین سرپرستان خانوار توزیع شد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده در مرحله اول وزن معیارهای پژوهش با استفاده از تکنیک آنتروپی شانون و در مرحله دوم وضعیت رتبه‌بندی و رضایتمندی ساکنان از کیفیت زندگی با استفاده از تکنیک

۱- نویسنده مسئول و دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. (m_zaheri@tabrizu.ac.ir)

۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

۳- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

کوپراس مشخص شد. نتایج پژوهش بیانگر آن است که کیفیت زندگی ۸ روستا از ۱۵ روستای مورد مطالعه رضایتمند نیست. دو روستای فرامرزکلا و برنجستانک به ترتیب با نمرات کوپراس ۵۶/۴۲ و ۴۳/۸ درصد در وضعیت رضایتمندی متوسط از کیفیت زندگی قرار دارند. همچنین ۲۰ درصد از روستاهای مورد مطالعه، یعنی سه روستای ایوک، بورخیل و بشل ضمن قرار گرفتن در رتبه‌های اول تا سوم با نمرات کوپراس ۱۰۰، ۹۸/۵۶ و ۹۲/۳۹ درصد در وضعیت رضایتمندی کامل از کیفیت زندگی قرار دارند. بنابراین با توجه به اینکه بیشتر روستاهای مورد مطالعه در وضعیت کیفیت زندگی مناسبی قرار ندارند، لزوم برنامه‌ریزی و توجه جدی به این روستاها باید در اولویت قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: کیفیت زندگی، رضایتمندی، روستاهای شهرستان سوادکوه شمالی، نابرابری.

مقدمه

کیفیت زندگی^۱ مفهومی است که در سال‌های اخیر، به واسطه نقشی که در سلامت روان افراد دارد، اهمیت بسزایی یافته است (Ghaffari et al., 2011). بسیاری از پژوهشگران بر این باورند که کیفیت زندگی مفهومی چندوجهی، نسبی، متأثر از زمان، مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است. کیفیت زندگی به وسیله نیروهای بیرونی مرتبط با افراد یا گروه‌های اجتماعی نظیر فناوری تولید، زیرساخت‌ها، روابط با سایر گروه‌ها و نهادهای جامعه، محیط طبیعی و همچنین از طریق نیروهای درونی مانند تعاملات درون جامعه و ارزش‌های شخص یا جامعه تعیین می‌شود (Das, 2008).
حیطه مربوط به کیفیت زندگی و سنجش آن چه‌بسا در هیچ زمانی به اندازه امروز وسیع نبوده است. لیکن چنین می‌نماید که معایب و مزایای هر یک از این شاخص‌ها با روش معینی ارزیابی نشده است؛ اما می‌توان گفت که بسیاری از پژوهشگران، نیاز توأمان به هر دو دسته از شاخص‌های عینی و ذهنی را برای ارزیابی کیفیت زندگی خاطر نشان کرده‌اند (Dajian and Rogers, 2006) در این زمینه شاخص‌های عینی بر اساس فراوانی یا کمیت فیزیکی به‌مانند درآمد اندازه‌گیری می‌شوند؛ اما شاخص‌های ذهنی بر اساس پاسخ‌های روانی همچون رضایت شغلی و خوشحالی به‌صورت کیفی اندازه‌گیری می‌شوند (Pourtaheri, 2014).

کیفیت زندگی، مفهومی چندبعدی بوده و دارای ابعاد فیزیکی، اجتماعی، روان‌شناختی و محیطی - اجتماعی است. جنبه فیزیکی دربرگیرنده شرایط جسمانی انسان شامل قدرت، انرژی و توانایی انجام فعالیت‌های روزمره است. جنبه اجتماعی بیشتر بر رویکردهای مردم‌محور تمرکز دارد و هدف اصلی

1. Quality of life

آن رفع نیازهای مردم در یک بازه زمانی مشخص است. تمرکز بعد اجتماعی بر نیازهای شخصی مانند غذا، مسکن، و پوشاک و نیاز به خدمات عمومی مانند بهبود امکانات رفاهی، بهداشت، آب آشامیدنی سالم، آموزش و پرورش، تسهیلات حمل و نقل، و امکانات فرهنگی است (Karami et al., 2020).

مفهوم کیفیت زندگی روستایی نشان‌دهنده چگونگی شرایط و وضعیت زندگی خانواده‌های روستایی است (Rahimbakhsh et al., 2019) و بیانگر تلاش، کوشش و رضایت مردم به بهبود شرایط زندگی، احساس امنیت و رفاه است؛ اما محققین بیان داشته‌اند که زندگی با کیفیت مناسب در مناطق روستایی زمانی توسعه می‌یابد که دولت‌ها بتوانند فرایندهای اقتصادی، اجتماعی و محیطی تأثیرگذار را به سطح روستا کشانده و شرایط زندگی برای ساکنان روستاها را هم‌تراز زندگی جوامع شهری درآورند. پایین بودن سطح زندگی در نواحی روستایی و در نتیجه مهاجرت روستاییان به سمت شهرهای بزرگ، مسائل و مشکلات متعدد اجتماعی، اقتصادی و محیطی را هم در نواحی روستایی و هم در شهرها به دنبال داشته است. پیامدهای عدم توجه به کیفیت زندگی در نواحی روستایی می‌تواند فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت، حاشیه‌نشینی شهری و غیره باشد که علت توجه به توسعه روستایی و حتی تقدم آن بر توسعه شهری است (Khorasani et al., 2015). تحلیل این پیامدها از جمله ارزیابی و شناسایی وضعیت کیفیت زندگی روستاییان، یکی از ضرورت‌های مهم امروزی است. از طرف دیگر، در بسیاری از مناطق روستایی ایران، با وجود ایجاد تغییرات مختلف در راستای بهبود کیفیت زندگی، هنوز با وضعیت مطلوب فاصله زیادی وجود دارد. این وضعیت در مناطقی که جمعیت غالب آن‌ها در روستاها زندگی می‌کنند، مشهودتر است. همچنین مطالعات کیفیت زندگی می‌تواند به شناسایی نواحی مسئله‌دار، علل نارضایتی مردم، اولویت‌های مردم در زندگی، تأثیر عامل‌های اجتماعی - جمعیتی بر کیفیت زندگی و پایش و ارزیابی کارایی سیاست‌ها و استراتژی‌ها در زمینه کیفیت زندگی کمک کنند (Rezvani et al., 2009). این مطالعات همچنین به ارزیابی سیاست‌ها، رتبه‌بندی مکان‌ها، تدوین استراتژی‌های مدیریت و برنامه‌ریزی جامعه (شهر، روستا) کمک می‌کنند و درک و اولویت‌بندی مسائل جامعه را برای برنامه‌ریزان و مدیران به‌منظور ارتقای کیفیت زندگی افراد آسان می‌سازند (Lee, 2008) و به‌عنوان ابزاری کارآمد در فرایند مدیریت و برنامه‌ریزی روستایی عمل می‌کنند (Barimani and Baluchi, 2013).

همچنین بررسی کیفیت زندگی ساکنان به دلایل مختلف بسیار اهمیت دارد؛ نخست به خاطر اینکه افراد بدان ارج می‌نهند و دیگر اینکه ارتباطی روشن با پیامدهای مطلوب (مانند روابط اجتماعی

خوب، سلامت و کارآمدی) دارد. بنابراین، ضروری است که شادکامی ساکنان از دیدگاه جامع در نظر گرفته شود (Aliyari et al., 2020).

کیفیت زندگی مردم در سکونتگاه‌های روستایی به عوامل زیادی از جمله بهبود شرایط زندگی، رشد اقتصادی پایدار، رساندن مناطق روستایی تا حد استانداردهای ملی توسعه و حصول اطمینان از جذاب بودن مکان‌های مناطق روستایی، اشتغال، درآمد مناسب، دسترسی به خدماتی مانند آموزش و بهداشت، سلامت، محیط طبیعی، امنیت و انجمن‌های قوی به طور خاص وابسته است (Alibeygi et al., 2017). هرچند، کیفیت زندگی مردم و مکان‌های شهری نیز به این عوامل وابسته است؛ اما چالش‌های مربوط به سنجش رفاه و زندگی بهتر در این گونه نواحی با مناطق روستایی بسیار تفاوت دارد. برخی از این چالش‌ها به شرایط کلان اقتصادی وابسته‌اند، اما برخی دیگر به چارچوب سازمانی و نهادی موجود در نواحی روستایی مربوط می‌شوند. عواملی مانند مقیاس کوچک و تراکم کم سکونتگاه‌های روستایی، کاهش اشتغال و درآمد در بخش کشاورزی، فاصله زیاد و انزوای جغرافیایی آن‌ها و نیز راه‌های ارتباطی و شبکه حمل‌ونقل نامناسب و ناکارآمد، اجرای سیاست‌های لازم برای بهبود کیفیت زندگی روستایی را پیچیده‌تر می‌کند (Rezvani and Mansourian, 2008). از این رو، با توجه به اهمیت کیفیت زندگی در توسعه و بهزیستی اجتماعات انسانی، تحلیل فضایی و سنجش کیفیت زندگی و تبیین عوامل مؤثر بر آن، اهمیتی ویژه دارد.

شهرستان سوادکوه شمالی در استان مازندران واقع است و به علت دارا بودن ۴ دهستان و ۴۰ روستا، ۵۷ درصد جمعیت آن در نواحی روستایی ساکن هستند و قرارگیری در مسیر جاده تهران شمال، اتصال به مسیر راه‌آهن سراسری، اتصال سه شهرستان مهم استان شامل ساری، بابل و قائم‌شهر و وجود واحدهای صنعتی قوی و پتانسیل کشاورزی بالا در این منطقه، از رشد و گسترش بالایی برخوردار است (Karami et al., 2018). با توجه به این مسأله، اهمیت مطالعه کیفیت زندگی در روستاهای شهرستان سوادکوه شمالی برای افزایش مطلوب خدمات‌رسانی به روستاییان، جلوگیری از مهاجرت روستایی و توسعه روستایی پایدار، کاملاً ضروری است. هدف اصلی پژوهش حاضر، ارزیابی وضعیت کیفیت زندگی در نواحی روستایی شهرستان سوادکوه شمالی و رتبه‌بندی این نواحی بر اساس میزان رضایتمندی از کیفیت زندگی است. بنابراین، این پژوهش در پی پاسخ دادن به دو سؤال زیر است: ۱- وضعیت رتبه‌بندی مناطق روستایی شهرستان سوادکوه شمالی به لحاظ

ارزیابی رضایتمندی از کیفیت زندگی با استفاده از.....

رضایتمندی از کیفیت زندگی چگونه است؟ ۲- وضعیت سطح بندی رضایتمندی کیفیت زندگی مناطق روستایی شهرستان سوادکوه شمالی به چه صورت است؟ می توان چنین بیان داشت که کیفیت زندگی روستایی مشخص کننده وضعیت و میزان رضایتمندی افراد ساکن روستا از متغیرهای مختلف همانند مسکن، امنیت و... است. کیفیت زندگی، موضوع علمی و تحقیقاتی مورد توجه در حوزه های مختلف روان شناسی، جامعه شناسی، اقتصاد، علوم زیست محیطی و پزشکی بوده است. از میان تحقیقات انجام شده در ایران و سایر کشورها می توان به موارد زیر در جدول ۱ اشاره کرد:

جدول ۱. مطالعات انجام شده در زمینه موضوع پژوهش

نویسنده	عنوان	نتیجه
Badri et al., 2013	سنجش شاخص های ذهنی کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان جعفریای جنوبی شهرستان ترکمن)	بالاترین میزان رضایت از کیفیت زندگی در قلمروهای کیفیت تعامل و همبستگی اجتماعی و کیفیت امنیت و کمترین میزان آن نیز در قلمروهای اشتغال و درآمد و گذران اوقات فراغت وجود دارد. از میان هشت قلمرو، فقط در دو قلمرو اشتغال و درآمد و گذران اوقات فراغت، از میانگین پایین تر است.
Shahrokhi Sardou and Nooripoor, 2015an	بررسی وضعیت شاخص های کیفیت زندگی در مراکز دهستان های شهرستان چیرفت	مقایسه و تفکیک دهستان های مورد مطالعه نشان داد از لحاظ میانگین شاخص پایگاه اجتماعی، در بین روستاهای مورد مطالعه تفاوت وجود ندارد؛ از حیث میانگین شاخص سرانه پوشاک روستاها در دو طبقه و از لحاظ میانگین شاخص های امنیت اجتماعی، مسکن، دارایی ها، درآمد، سرانه تغذیه و رضایتمندی در چهار طبقه قابل تفکیک هستند.
Anabestani et al., 2016	بررسی تأثیر کیفیت زندگی روستاییان بر ارتقای کیفیت مسکن روستایی (مطالعه موردی: بخش شاندیز، شهرستان بینالود)	از بین ابعاد کیفیت زندگی، تنها بعد اجتماعی با متغیر کیفیت مسکن و نیز بعد معیشت و اقتصاد در متغیر کیفیت مسکن با متغیر کیفیت زندگی رابطه معنادار ندارند و سایر ابعاد با متغیرهای پژوهش رابطه معنادار دارند.
Sorooshmehr et al., 2017	ارزیابی کیفیت زندگی روستایی در ایران بر اساس منطق فازی	استان های سیستان، کرمان و کرمانشاه در بیشتر شاخص های کیفیت زندگی در بحران بوده و روستاهای واقع در استان های گلستان، خراسان رضوی، مازندران و تهران از بهترین و استان های سیستان، البرز، گیلان و لرستان از پایین ترین کیفیت زندگی روستایی برخوردارند.

نویسنده	عنوان	نتیجه
Safi Jahanshahi et al., 2018	ارزیابی شاخص‌های کیفیت زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: روستای میمند، شهرستان بابک)	فرضیه مبنی بر وجود رابطه مستقیم و معنادار بین هماهنگی میان ارگان‌های تصمیم‌گیرنده در ارتباط با شاخص‌های اقتصادی کیفیت زندگی با میزان رضایت ساکنان با اطمینان ۹۵٪ تأیید می‌شود.
Grgić et al., 2010	کیفیت زندگی در مناطق روستایی کرواسی: اقامت یا ترک	فقدان فرصت‌های شغلی، محدودیت انتخاب حرفه، امکانات و درآمد پایین، همچنین خدمات اجتماعی و بهداشتی و درمانی ضعیف در روستاها باعث کاهش رضایت زندگی در مناطق روستایی کرواسی شده است.
Badiora and Abiola, 2017	ارزیابی ذهنی وضعیت کیفیت زندگی ساکنان روستاهای نیجریه: در منطقه ایکه-ایریکیچا در ایالت اوسن	ساکنان از وضعیت کیفیت زندگی خصوصاً دسترسی به آب آشامیدنی، برق، امکانات تفریحی، پاکیزگی منطقه و تأسیسات دفع زباله اصلاً رضایت ندارند.
Bernard, 2018	کیفیت زندگی روستایی - فقر، رضایتمندی و عدم توانایی در انواع قلمروهای مختلف روستایی	بین مناطق روستایی در جمهوری چک تفاوت‌های اساسی به لحاظ کیفیت زندگی وجود دارد.
Bortolotto et al., 2018	بررسی کیفیت زندگی در بزرگسالان در یک منطقه روستایی در جنوب برزیل: یک مطالعه مبتنی بر جمعیت	عوامل بسیاری تأثیری منفی بر میزان رضایتمندی از کیفیت زندگی دارند. این موارد عبارت‌اند از: جنسیت (زن بودن)؛ پیری؛ رنگ پوست (سیاه بودن)؛ داشتن درآمد کم؛ داشتن سطح پایین تحصیلات؛ زندگی همیشگی در روستا؛ بیکاری و بیماری. بنابراین باید به مسئله کیفیت زندگی به‌عنوان یک جنبه از سلامتی توجه شود.

با توجه به بررسی پیشینه تحقیق مشخص شد که هریک از محققان به جنبه‌هایی از کیفیت زندگی پرداخته‌اند و تأثیر کیفیت زندگی بر جامعه روستایی را بر اساس دیدگاه‌های مختلف ارزیابی کرده‌اند. تحقیقات و مطالعات اخیر کیفیت زندگی بر دو روش‌شناسی عمده متمرکزند: در روش‌شناسی اول، از شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی قابل سنجش برای تعیین میزان و چگونگی تأمین نیازهای انسانی استفاده می‌شود؛ و در روش‌شناسی دوم، بر اساس گزارش‌های شخصی افراد از تجارب زندگی خود (که بهترین‌ها نامیده می‌شود) سطح رضایتمندی آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد. آنچه در اصطلاح، شاخص‌های عینی کیفیت زندگی نامیده می‌شوند، عموماً بر متغیرهای اجتماعی و اقتصادی متمرکزند؛ اما شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی بر اطلاعات به دست آمده از گزارش‌های شخصی

افراد از تجارب زندگی خود تمرکز دارند و در واقع، مکمل شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی بشمار می‌روند. با این همه در زمینه کیفیت زندگی، هر دو روش‌شناسی دیدگاه خاص خود را دارند که استفاده از هر دیدگاه نیز با محدودیت‌هایی همراه است؛ زیرا کیفیت زندگی بسیار متأثر از زمان و مکان جغرافیایی است و مؤلفه‌ها و عوامل تشکیل‌دهنده کیفیت زندگی بدان‌ها بستگی دارند (Rezvani and Mansourian, 2008).

مفهوم کیفیت زندگی یک مفهوم متغیر مرکب است که از چندین متغیر (همانند تغییر در سطح درآمد مردم، شرایط زندگی، وضع سلامت و فشار روحی و روانی، فراغت، شادمانی خانوادگی، روابط و اعتماد اجتماعی و...) تأثیر می‌پذیرد. بنابراین کیفیت زندگی را می‌توان به‌عنوان یک متغیر وابسته در نظر گرفت که برای آنکه رضایت مردم از آن بالا رود باید عوامل مختلفی را در نظر گرفت و شناخت، چراکه عدم شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی مردم در قلمروهای گوناگون موجب کاهش رضایتمندی از زندگی فردی شده و جامعه، نیروی انسانی مولد و توانمند خود را در طول زمان از دست می‌دهد (Veysi Nab and Babei Aghdam, 2018). امروزه، کیفیت زندگی تنها در مفهوم مادی خلاصه نمی‌شود و باید میان زندگی مطلوب و زندگی مرفه تفاوت قائل شد؛ زیرا زندگی مطلوب بر ارزش‌های انسانی و اجتماعی استوار است و زندگی مرفه، شاخص‌هایی همچون ارتقای درآمد اقتصادی را مدنظر دارد (Schumacker and Lomax, 2004). کویستازا کیفیت زندگی را گستره‌ای تعریف می‌کند که در آن نیازهای مادی در ارتباط با درک فردی و مجموعه‌ای از رضایتمندی‌ها تأمین می‌شود (Costanza et al., 2007).

کیفیت زندگی در قالب اصطلاحی علمی، مفهومی برای بررسی چگونگی تأمین نیازهای انسانی و نیز معیاری برای درک رضایت و عدم رضایت افراد و گروه‌ها از ابعاد مختلف زندگی است. هدف غایی مطالعه کیفیت زندگی و کاربرد آن، می‌تواند این باشد که مردم توان بهره‌مندی از زندگی با کیفیت مطلوب را داشته باشند، به‌طوری‌که زندگی‌شان علاوه بر هدفمندی، لذت‌بخش نیز باشد (Allen et al., 2004) و این کیفیت مطلوب هم باید در محیط‌های روستایی نمود پیدا کند.

هرچندکه ارتقای کیفیت زندگی در مقیاس‌های فردی و اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی از دیرباز مورد توجه برنامه‌ریزان بوده اما در دهه‌های اخیر و با اولویت یافتن هدف اجتماعی توسعه و تدوین آن‌ها در قالب برنامه‌های توسعه، به تدریج نگرش انسانی و جامعه‌شناختی درباره کیفیت زندگی در نوشتارهای توسعه و همچنین برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های کلان کشورهای پیشرفته راه یافته است. افزون بر این، جغرافی‌دانان و برنامه‌ریزان، محیط‌ها و مکان‌های مطلوب و دارای کیفیت

مطلوب همچون روستاهای سالم، خانه‌های سالم و زیست‌بوم‌های روستایی را مورد توجه قرار می‌دهند، ولی وجه مشترک این دیدگاه‌ها را می‌توان چنین بیان نمود که کیفیت زندگی به‌عنوان اصطلاحی کلی، مفهومی برای نشان دادن چگونگی برآورده شدن نیازهای انسانی و نیز معیاری برای ادراک رضایت یا ناراضی‌تی افراد و گروه‌ها از ابعاد مختلف زندگی در سکونتگاه‌ها است (Roknedin Eftekhari et al., 2011).

روش تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ نوع، توصیفی-تحلیلی و از لحاظ هدف، کاربردی است. جمع‌آوری اطلاعات مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی با استفاده از روش پیمایشی و تکمیل پرسشنامه بوده است. جامعه آماری مورد مطالعه شامل خانوارهای روستاهای بخش نارنجستان شهرستان سوادکوه شمالی است. این بخش شامل بخش‌داری مجزا بوده و شامل دو دهستان هتکه و چای‌باغ است که در مجموع ۱۵ روستا در دهستان‌های مذکور وجود دارد که مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. همچنین در این پژوهش برای برآورد حجم نمونه از روش کوکران استفاده شده است که با توجه به مجموع ۲۴۹۶ خانوار تعداد ۳۳۴ خانوار (سرپرست خانوار) به‌عنوان نمونه انتخاب شدند. پرسشنامه‌ها در مرحله بعد با توجه به تعداد خانوارهای هر روستا توزیع شدند^۱ (جدول ۲).

ابعاد و گویه‌های مربوط به کیفیت زندگی (شامل ۸ بعد و ۳۳ گویه) بر اساس مطالعات پیشین و مصاحبه با کارشناسان مشخص شد (جدول ۳). سپس این گویه‌ها در قالب پرسشنامه درآمده و پس از تأیید روایی (با استفاده از نظر ۱۸ کارشناس و استاد دانشگاه) و پایایی آن با فرمول آلفای کرونباخ (۰/۸۶۳)، بین سرپرستان خانوار توزیع شد. دو نوع سؤالات مثبت و منفی در پرسشنامه طراحی شده وجود دارد. همچنین سؤالات دارای طیف لیکرت (۵ طیفی) است و نحوه امتیازدهی به سؤالات به این‌گونه است: سؤالاتی که دارای جهت مثبت هستند؛ عدد ۱ به معنی اصلاً رضایت ندارم، عدد ۲ رضایت ندارم، عدد ۳ رضایتم در حد متوسط است، عدد ۴ رضایت نسبی دارم و در نهایت عدد ۵، نشان‌دهنده رضایت کامل است. برای سؤالات با جهت‌گیری منفی نمره‌دهی برعکس می‌شود. در این پژوهش از روش آنتروپی شانون^۲ برای وزن‌دهی و مشخص کردن درجه اهمیت ابعاد مربوط به کیفیت زندگی استفاده شده است. از جمله دلایل استفاده و مزیت‌های روش آنتروپی شانون نسبت به سایر

۱- حداقل تعداد پرسشنامه برای هر روستا ۱۰ عدد در نظر گرفته شده است. همچنین بخش عمده پرسشنامه‌ها توسط سرپرستان خانوار تکمیل شده‌اند (در صورت عدم حضور سرپرست خانوار در منزل، پرسشنامه توسط یکی از اعضای خانواده تکمیل شده است).

2. Shanon Entropy

ارزیابی رضایتمندی از کیفیت زندگی با استفاده از.....

روش‌های وزن‌دهی دیگر می‌توان به عدم نیاز به محاسبات پیشرفته ریاضی، جدید بودن این روش نسبت به سایر روش‌های وزن‌دهی در ایران، عدم نیاز به نظرسنجی از افراد و متخصصین (انجام وزن‌دهی بر اساس اطلاعات و داده‌های موجود) اشاره کرد (Shafiei Sabet and Mirvahedi, 2017).

در نهایت از تکنیک کوپراس^۱ جهت رتبه‌بندی و سطح‌بندی روستاهای شهرستان سوادکوه شمالی به لحاظ رضایتمندی از کیفیت زندگی استفاده شده است. از جمله دلایل استفاده از تکنیک کوپراس در این پژوهش برای سطح‌بندی وضعیت کیفیت زندگی می‌توان به این موارد اشاره کرد: کوپراس می‌تواند رتبه‌بندی کاملی از گزینه‌ها ارائه دهد و قادر است هم‌زمان از معیارهای کمی و کیفی برای ارزیابی گزینه‌ها استفاده کند. همچنین کوپراس قابلیت محاسبه معیارهای مثبت و منفی را به‌طور جداگانه در فرایند ارزیابی دارد، درحالی‌که تعدادی از مدل‌ها، نیازمند نرمالیزه کردن و تبدیل معیارهای منفی به مثبت هستند. ویژگی مهم دیگری که باعث برتری مدل کوپراس نسبت به سایر مدل‌های تصمیم‌گیری می‌شود، این است که می‌تواند درجه اهمیت هر گزینه را تخمین بزند و آن را بر اساس درصد نشان دهد که تا چه اندازه یک گزینه بهتر یا بدتر است و از این لحاظ مقایسه کاملی را میان گزینه‌ها انجام دهد (Mulliner et al., 2013).

جدول ۲. روستاهای مورد مطالعه و تعداد نمونه آماری آن‌ها

نام روستا	تعداد خانوار	تعداد نمونه	نام روستا	تعداد خانوار	تعداد نمونه
ایوک	۲۸۵	۳۸	اندارگلی	۱۸۰	۳۴
بورخیل	۳۳۶	۴۵	چای‌باغ	۳۰۰	۴۰
منگل	۶۳	۱۰	چاکسر	۱۰۱	۱۴
هتکه‌لو	۳۵۲	۴۷	بشل	۲۰۰	۲۷
کتی‌لته	۱۲۵	۱۸	مهدی‌آباد	۸۵	۱۲
بازیرکلا	۴۹	۱۰	یاغ‌کوه	۳۵	۱۰
حاجی‌کلا	۸۵	۱۲	برنجستانک	۹۰	۱۲
فرامرزکلا	۲۰۰	۲۷	جمع	۲۴۹۶	۳۴۶

مأخذ: سازمان آمار ایران، ۱۳۹۵ (Iran Statistics Organization, 2016) و یافته‌های پژوهش

1. COPRAS (COMplex PROportional Assessment)

جدول ۳. ابعاد و گویه‌های مورد استفاده جهت سنجش کیفیت زندگی روستایی

منابع	وضعیت	گویه‌های مربوطه	بعد
Alavi et al., Barimani ۲۰۱۵ and Baluchi, ۲۰۱۳	مثبت	کیفیت مسکن از نظر مصالح به کار رفته	مسکن
	مثبت	تجهیزات و امکانات مسکن مانند حمام و دستشویی بهداشتی	
	مثبت	رضایت از تعداد افراد خانوار نسبت به مساحت مسکن	
	مثبت	رضایت از تعداد اتاق‌ها نسبت به مسکن به تعداد افراد خانوار	
Ghadiri Masum et al., ۲۰۱۴ Rahimbakhsh et al., ۲۰۱۹	مثبت	رضایت از جزئیات و متعلقات مسکن	محیط کالبدی
	مثبت	جمع‌آوری و دفع زباله	
	مثبت	کیفیت معابر	
	مثبت	روشنایی محله	
Barimani and Baluchi, ۲۰۱۳ Rahimbakhsh et al., ۲۰۱۹	مثبت	مشکل‌های محیطی	دسترسی به خدمات
	مثبت	جایگاه دفن زباله و فضولات حیوانی	
	مثبت	دسترسی به امکانات حمل‌ونقل عمومی	
	مثبت	دسترسی به انواع فروشگاه‌ها برای تأمین مایحتاج زندگی	
	مثبت	دسترسی به جایگاه‌های تأمین سوخت	
Alavi et al., ۲۰۱۵	مثبت	دسترسی به امکانات آموزشی	امنیت
	مثبت	دسترسی به امکانات پستی و مخابراتی	
Anabestani et al., ۲۰۱۶ Rahimbakhsh et al., ۲۰۱۹	مثبت	وضعیت راه‌های ارتباطی	سلامت و بهداشت
	مثبت	سرقت اموال و احشام	
	مثبت	درگیری‌های قومی و قبیله‌ای	
Rahimbakhsh et al., ۲۰۱۹	مثبت	میزان مصرف مواد پروتئینی (گوشت قرمز و ماهی) در برنامه غذایی	شغل
	مثبت	میزان مصرف میوه و سبزیجات در برنامه غذایی	
	مثبت	دسترسی به امکانات و خدمات بهداشتی درمانی	
Anabestani et al., ۲۰۱۶ Rahimbakhsh et al., ۲۰۱۹	مثبت	دسترسی به فرصت‌های شغلی	اوقات فراغت
	مثبت	میزان رضایت شغلی	
	مثبت	وضعیت امنیت شغلی	
	مثبت	دسترسی به امکانات ورزشی	
Barimani and Baluchi, ۲۰۱۳	مثبت	دسترسی به امکانات فرهنگی و هنری	ترس از ناهنجاری‌های اجتماعی
	مثبت	توانایی انجام مسافرت‌های تفریحی و سیاحتی زیارتی	
	مثبت	دسترسی به کتابخانه، روزنامه و نشریات	
Ghadiri Masum et al., ۲۰۱۴	مثبت	احساس تعلق خاطر به روستا	تأثیر بعضی از جنبه‌های منفی فرهنگ شهری (پوشش، کالاهای لوکس و...) افزایش طلاق مصرف مواد مخدر
	مثبت	روابط صمیمانه با همسایه‌ها	
	مثبت	افزایش طلاق	

ارزیابی رضایتمندی از کیفیت زندگی با استفاده از.....

برای سنجش و اولویت‌بندی کیفیت زندگی در روستاهای شهرستان سوادکوه شمالی، ۸ معیار شامل مسکن، محیط کالبدی، دسترسی به خدمات، امنیت، سلامت و بهداشت، شغل، اوقات فراغت و ترس از ناهنجاری‌های اجتماعی به کار گرفته شدند. گویه‌های مربوط به هر یک از قلمروهای کیفیت زندگی، مطابق با جدول ۴ از طریق طیف لیکرت اندازه‌گیری شدند و میانگین هر شاخص مطابق با خانوارهای نمونه هر روستا، مبنایی برای تشکیل ماتریس وضع موجود ارزیابی سطح کیفیت زندگی و اولویت‌بندی روستاهای مورد مطالعه بشمار آمد.

جدول ۴. میزان (میانگین) رضایتمندی از ابعاد مرتبط با کیفیت زندگی

روستا	مسکن	محیط کالبدی	دسترسی به خدمات	امنیت	بهداشت و سلامت	شغل	اوقات فراغت	ترس از ناهنجاری
ایوک	۴/۰۷	۳/۹۴	۴/۵۱	۱/۹۸	۴/۰۵	۳/۴۷	۳/۸۶	۱/۲۶
بورخیل	۴/۵۷	۴/۰۳	۴/۱۲	۱/۷۴	۳/۹۸	۳/۸۲	۴/۱۳	۱/۵۷
منگل	۲/۴۷	۲/۸۷	۲/۶۹	۲/۹۹	۲/۹۳	۲/۲۱	۲/۹۲	۲/۸۵
هتکه‌لو	۳/۱۲	۲/۳۲	۲/۶۳	۳/۴۲	۳/۰۱	۲/۰۹	۲/۸۳	۳/۷۶
کتی‌لنه	۴/۱۷	۳/۷۲	۳/۸۱	۲/۰۱	۳/۶۷	۳/۴۲	۳/۹۶	۲/۲۱
بازیرکلا	۲/۰۱	۲/۶۴	۱/۸۶	۳/۹۲	۲/۳۱	۱/۷۵	۱/۹۷	۴/۰۱
حاجی‌کلا	۲/۶۴	۲/۸۳	۲/۷۶	۳/۸۹	۲/۴۷	۲/۱۰	۲/۳۸	۴/۱۳
فرامرزکلا	۳/۴۱	۳/۳۷	۳/۴۶	۲/۳۱	۳/۶۲	۲/۹۱	۳/۵۹	۲/۱۵
اندارگلی	۳/۱۲	۲/۷۷	۳/۰۲	۳/۲۱	۲/۵۲	۲/۰۱	۲/۶۵	۳/۵۲
چای‌باغ	۳/۸۰	۳/۷۳	۳/۶۵	۲/۱۲	۳/۸۵	۳/۱۳	۳/۲۷	۲/۰۱
چاکسر	۲/۹۳	۲/۸۲	۳/۱۴	۳/۴۲	۲/۷۸	۲/۶۵	۲/۹۹	۴/۱۵
بشل	۳/۷۰	۳/۶۵	۴/۰۳	۱/۸	۴/۱۱	۳/۲۷	۳/۴۵	۱/۳۷
مهدی‌آباد	۳/۰۳	۲/۶۴	۲/۱۴	۲/۸۷	۲/۸۱	۱/۹۳	۲/۷۲	۲/۶۹
یاغ‌کوه	۲/۳۶	۳/۱۱	۲/۳۲	۳/۷۴	۲/۰۴	۲/۰۹	۲/۷۳	۳/۸۲
برنجستانک	۳/۱۲	۳/۳۱	۴/۰۴	۲/۹۱	۳/۲۶	۳/۱۰	۳/۱۵	۲/۹۶

مأخذ: یافته‌های پژوهش

پس از تشکیل ماتریس وضع موجود به منظور نرمالیزه کردن ماتریس، در گام دوم ابتدا باید وزن‌دهی معیارها صورت می‌گرفت. در این تحقیق، از روش وزن‌دهی آنتروپی شانون استفاده شد. نتایج وزن‌دهی در جدول ۵ آمده است. آنتروپی مفهومی عمده در علوم فیزیکی، علوم اجتماعی و... است؛ به طوری که نشان‌دهنده میزان عدم اطمینان از محتوای اطلاعاتی مورد انتظار از یک پیام

است. به بیان دیگر، آنتروپی در تئوری اطلاعات، معیاری برای میزان عدم اطمینان بیان شده توسط یک توزیع احتمال گسسته است که این عدم اطمینان به صورت زیر تشریح می‌شود:

$$E = -k \sum_{i=1}^n [p_i \times \ln p_i]$$

k یک عدد ثابت مثبت است و به گونه‌ای تعیین می‌شود که $0 \leq E \leq 1$ باشد و از توزیع احتمال P_i بر اساس سازوکار آماری محاسبه می‌شود. ماتریس تصمیم‌گیری، از مدل‌های چند شاخصه، حاوی اطلاعاتی است که آنتروپی را می‌توان به‌عنوان معیاری برای ارزیابی آن به کار برد. محتوای اطلاعاتی این ماتریس، ابتدا به صورت P_{ij} در زیر محاسبه می‌شود:

$$p_{ij} = \frac{r_{ij}}{\sum r_{ij}} \quad \forall i, j$$

و آنتروپی شاخص E_j (به صورت زیر محاسبه می‌شود):

$$E_j = -k \sum_{i=1}^m [p_i \times \ln p_{ij}] ; \quad \forall i$$

میزان عدم اطمینان یا درجه انحراف (d_j) نیز از رابطه زیر به دست می‌آید:

$$d_j = 1 - E_j ; \quad \forall i$$

آن‌گاه همان‌طور که بیان شد، می‌توان میزان وزن شاخص‌ها را با استفاده از رابطه زیر به دست آورد (Pourtaheri, 2014):

$$W_j = \frac{d_j}{\sum_{j=1}^n d_j} ; \quad \forall i$$

وزن هر یک از معیارهای کیفیت زندگی در جدول ۵ آمده است. بر اساس این جدول بیشترین وزن مربوط به معیار شغل با نمره ۰/۱۷۹ و بعد از آن، معیار دسترسی با نمره وزنی ۰/۱۸۴ است. همچنین معیارهای محیط کالبدی و امنیت با نمرات وزنی ۰/۰۸۳ و ۰/۰۷۷ از بین ۸ معیار مورد مطالعه به لحاظ وزنی در رتبه‌های هفتم و هشتم قرار گرفتند.

ارزیابی رضایتمندی از کیفیت زندگی با استفاده از.....

جدول ۵. وزن معیارهای به دست آمده از طریق آنتروپی شانون

مسکن	محیط کالبدی	دسترسی	امنیت	سلامت	شغل	اوقات فراغت	ناهنجاری	وزن
۰/۱۴۲	۰/۰۸۳	۰/۱۸۴	۰/۰۷۷	۰/۱۳۲	۰/۱۷۹	۰/۱۰۷	۰/۰۹۶	وضعیت مثبت
مثبت	مثبت	مثبت	منفی	مثبت	مثبت	مثبت	منفی	

مأخذ: یافته‌های پژوهش

گام سوم پس از محاسبه وزن معیارها، نرمالیزه کردن ماتریس وضع موجود بر اساس رابطه زیر است. Q_i برابر با وزن هریک از معیارها است که از روش آنتروپی شانون محاسبه شده و $\sum X_{ij}$ برابر با مجموع معیارها برای هر گزینه است (جدول ۶).

$$d_{ij} = \frac{q_i}{\sum_{j=1}^n x_{ij}} x_{ij}$$

جدول ۶. شاخص‌های نرمالیزه شده کیفیت زندگی

روستا	مسکن	محیط کالبدی	دسترسی به خدمات	امنیت	بهداشت و سلامت	شغل	اوقات فراغت	ترس از ناهنجاری
ایوک	۰/۰۲۱۴	۰/۰۱۲۱	۰/۰۳۰۶	۰/۰۰۵۷	۰/۰۱۹۵	۰/۰۲۲۸	۰/۰۱۵۲	۰/۰۰۴۴
بورخیل	۰/۰۲۳۳	۰/۰۱۲۰	۰/۰۲۷۲	۰/۰۰۴۸	۰/۰۱۸۶	۰/۰۲۴۴	۰/۰۱۵۸	۰/۰۰۵۴
منگل	۰/۰۱۶۱	۰/۰۱۰۹	۰/۰۲۲۶	۰/۰۱۰۶	۰/۰۱۷۵	۰/۰۱۸۰	۰/۰۱۴۳	۰/۰۱۲۴
هتکه‌لو	۰/۰۱۹۲	۰/۰۰۸۴	۰/۰۲۰۹	۰/۰۱۱۴	۰/۰۱۷۰	۰/۰۱۶۱	۰/۰۱۳۱	۰/۰۱۵۵
کتی‌لته	۰/۰۲۲۱	۰/۰۱۱۵	۰/۰۲۶۰	۰/۰۰۵۸	۰/۰۱۷۸	۰/۰۲۲۶	۰/۰۱۵۷	۰/۰۰۷۸
بازیر کلا	۰/۰۱۴۰	۰/۰۱۰۸	۰/۰۱۶۸	۰/۰۱۴۸	۰/۰۱۴۸	۰/۰۱۵۳	۰/۰۱۰۳	۰/۰۱۸۷
حاجی کلا	۰/۰۱۶۳	۰/۰۱۰۲	۰/۰۲۱۹	۰/۰۱۳۰	۰/۰۱۳۹	۰/۰۱۶۲	۰/۰۱۱۰	۰/۰۱۷۰
فرامرز کلا	۰/۰۱۹۶	۰/۰۱۱۳	۰/۰۲۵۷	۰/۰۰۷۲	۰/۰۱۹۱	۰/۰۲۰۹	۰/۰۱۵۵	۰/۰۰۸۳
اندارگلی	۰/۰۱۹۵	۰/۰۱۰۱	۰/۰۲۴۴	۰/۰۱۰۹	۰/۰۱۴۵	۰/۰۱۵۷	۰/۰۱۲۴	۰/۰۱۴۷
چای‌باغ	۰/۰۲۱۲	۰/۰۱۲۲	۰/۰۲۶۳	۰/۰۰۶۴	۰/۰۱۹۷	۰/۰۲۱۹	۰/۰۱۳۷	۰/۰۰۷۵
چاکسر	۰/۰۱۶۸	۰/۰۰۹۵	۰/۰۲۳۳	۰/۰۱۰۷	۰/۰۱۴۶	۰/۰۱۹۰	۰/۰۱۲۹	۰/۰۱۵۹
بشل	۰/۰۲۰۸	۰/۰۱۲۰	۰/۰۲۹۳	۰/۰۰۵۵	۰/۰۲۱۲	۰/۰۲۳۰	۰/۰۱۴۶	۰/۰۰۵۱
مهدی‌آباد	۰/۰۲۰۸	۰/۰۱۰۶	۰/۰۱۸۹	۰/۰۱۰۷	۰/۰۱۷۷	۰/۰۱۶۵	۰/۰۱۴۰	۰/۰۱۲۳
یاغ‌کوه	۰/۰۱۵۲	۰/۰۱۱۷	۰/۰۱۹۳	۰/۰۱۳۱	۰/۰۱۲۰	۰/۰۱۶۸	۰/۰۱۳۱	۰/۰۱۶۴
برنجستانک	۰/۰۱۷۲	۰/۰۱۰۷	۰/۰۲۸۸	۰/۰۰۸۷	۰/۰۱۶۵	۰/۰۲۱۴	۰/۰۱۳۱	۰/۰۱۰۹

مأخذ: یافته‌های پژوهش

در گام چهارم، پس از نرمالیزه کردن معیارها، محاسبه $\sum si^+$ و $\sum si^-$ انجام گرفت. بدین منظور برای هر گزینه شاخص‌های مثبت و منفی جداگانه محاسبه شد. وضعیت مثبت و منفی بودن ابعاد و گویه‌ها در جدول ۵ مشخص شده است. منظور از متغیرهای مثبت یا سازگار، متغیری است که با افزایش مقدار آن، میزان مطلوبیت آن نیز افزایش می‌یابد. منظور از متغیرهای منفی یا ناسازگار نیز متغیرهای هستند که با افزایش مقدار آن، میزان مطلوبیت آن کاهش پیدا می‌کند. در این پژوهش از ۸ معیار مورد مطالعه، ۲ معیار امنیت و ترس از ناهنجاری در گروه معیارهای منفی قرار می‌گیرند و ۶ معیار مسکن، محیط کالبدی، دسترسی به خدمات، بهداشت و سلامت، شغل و اوقات فراغت در گروه معیارهای مثبت قرار می‌گیرند.

$$\sum = +Sj \quad \sum = -Sj$$

گام پنجم، محاسبه Qj بر اساس معیارهای مثبت و معیارهای منفی از طریق رابطه زیر است:

$$Qj = sj^+ + \frac{s_m^- \sum_j^n = 1s_j^- x}{s_j^- \sum_j^n = 1 \frac{s_{min}^-}{s_j^-}}$$

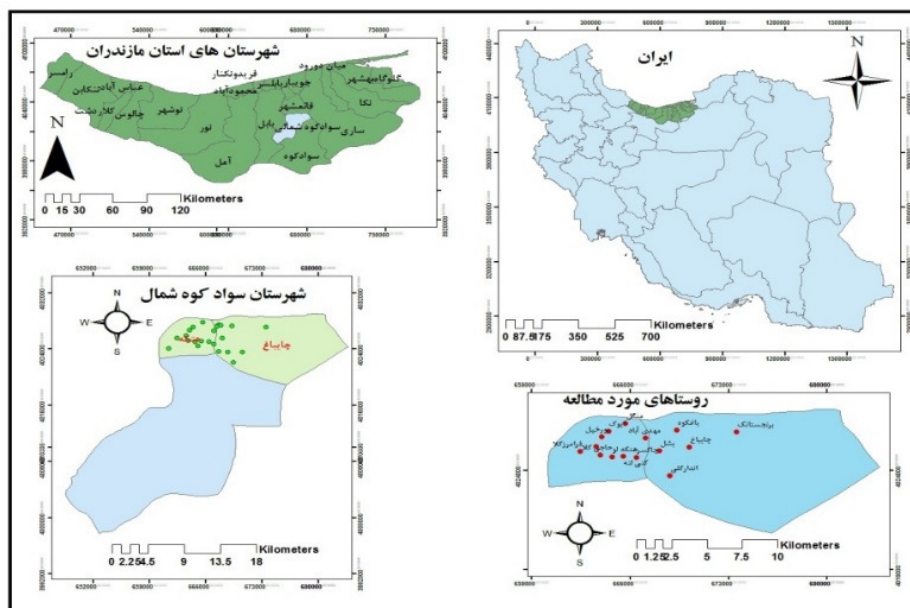
گام نهایی، مشخص کردن آترناتیوی است که بهترین وضعیت را در بین معیارها دارد. هر چقدر مقدار Qj یک گزینه بالاتر باشد، مقدار Nj آن نیز بالاتر می‌رود. این مقدار به صورت درصد بیان می‌شود؛ یعنی مقدار کلی آن از ۰ تا ۱۰۰ محاسبه می‌شود:

$$Nj = \frac{Qj}{Qmax} \times 100$$

در نهایت برای مشخص کردن وضعیت رضایتمندی از کیفیت زندگی در بین روستاهای شهرستان سوادکوه شمالی، تعیین سطح‌بندی آن بر اساس معیارهای پژوهش از دیدگاه پرسکات و آلن انجام شد (جدول ۷ و شکل ۲). همچنین تعیین رتبه‌بندی بر اساس مقدار Qj صورت گرفته است؛ یعنی روستاهایی با بالاترین مقدار Qj و Nj ، بالاترین کیفیت زندگی را بر اساس ۸ معیار کیفیت زندگی دارند و در مقابل، روستاهایی با کمترین مقدار Qj ، پایین‌ترین کیفیت زندگی را در مقایسه با سایر روستاها دارند.

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهرستان سوادکوه شمالی در ۳۶ درجه و ۱۷ دقیقه عرض شمالی و ۵۲ درجه و ۵۴ دقیقه طول شرقی است. همچنین دارای ۱ شهر (شیرگاه)، ۲ بخش (مرکزی و نارنجستان) و ۴ دهستان (هتکه، چای‌باغ، دهستان شرق و غرب، ولفور) مشتمل بر ۴۰ روستا و ۳ آبادی است. این شهرستان در مرکز استان مازندران قرار گرفته است و از جنوب به شهرستان سوادکوه، از شمال به شهرستان قائم‌شهر، از شرق به شهرستان ساری و از غرب به شهرستان بابل محدود است. روستاهای منتخب در پژوهش حاضر مربوط به روستاهای بخش نارنجستان است. این بخش شامل بخش‌داری مجزا بوده و شامل ۲ دهستان هتکه و چای‌باغ است که در مجموع ۱۵ روستا در دهستان‌های مذکور وجود دارد که مورد مطالعه قرار گرفته است. به عبارت دیگر، روستاهای ایوک، بورخیل، منگل، هتکه‌لو، کتی‌لته، بازیرکلا، چاکسر، حاجی‌کلا، مهدی‌آباد و فرامرزکلا در دهستان هتکه و ۵ روستای اندارگلی، چای‌باغ، بشل، یاغ‌کوه و برنجستانک در حوزه دهستان چایباغ قرار دارند (Iran Statistics Organization, 2016).

شکل ۱. نقشه محدوده مورد مطالعه

نتایج و بحث

بررسی وضعیت رضایتمندی از ۸ بعد مرتبط با کیفیت زندگی بیانگر آن است که در بعد مسکن از ۱۵ روستای مورد مطالعه، ۵ روستای منگل، بازیرکلا، حاجی کلا، چاکسر و یاغ کوه با توجه به اینکه دارای میانگین (حد وسط) پایین تر از ۳ بوده‌اند، در وضعیت رضایتمندی نامناسب قرار می‌گیرند و ۱۰ روستای دیگر در وضعیت متوسط به بالا و مطلوب قرار دارند. در بعد محیط کالبدی، روستاهای منگل، هتکه‌لو، بازیرکلا، حاجی کلا، اندارگلی، چاکسر و مهدی‌آباد؛ در بعد دسترسی به خدمات، ۶ روستای منگل، هتکه‌لو، بازیرکلا، حاجی کلا، مهدی‌آباد و یاغ کوه؛ در بعد امنیت، بیشترین تعداد روستاها یعنی ۹ روستای ایوک، بورخیل، منگل، کتی‌لته، فرامرزکلا، چای‌باغ، بشل، مهدی‌آباد و یاغ کوه؛ در بعد بهداشت و سلامت، روستاهای منگل، بازیرکلا، حاجی کلا، اندارگلی، چاکسر، مهدی‌آباد و یاغ کوه؛ در بعد اشتغال، ۹ روستای منگل، هتکه‌لو، بازیرکلا، حاجی کلا، فرامرزکلا، اندارگلی، چاکسر، مهدی‌آباد و یاغ کوه؛ در بعد اوقات فراغت، روستاهای منگل، هتکه‌لو، بازیرکلا، حاجی کلا، اندارگلی، چاکسر، مهدی‌آباد و یاغ کوه و در نهایت، در بعد ترس از ناهنجاری همانند بعد امنیت بیشترین تعداد روستاها یعنی ۹ روستای ایوک، بورخیل، منگل، کتی‌لته، فرامرزکلا، چای‌باغ، بشل، مهدی‌آباد و برنجستانک در وضعیت نامطلوب قرار دارند؛ زیرا میانگین (حد متوسط) در هر کدام از این ابعاد برای این روستاها پایین تر از ۳ (حد متوسط استاندارد) است (جدول ۴).

یافته‌های حاصل از جدول ۸ که وضعیت رتبه‌بندی و میزان مطلوبیت کیفیت زندگی در ۱۵ روستای مورد مطالعه بر اساس ۸ معیار مطرح شده (ترکیب کل ابعاد) را نشان می‌دهد، می‌توان چنین تحلیل کرد که رتبه‌بندی وضعیت رضایتمندی از کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه به ترتیب رتبه به این صورت است: ایوک، بورخیل، بشل، کتی‌لته، چای‌باغ، فرامرزکلا، برنجستانک، منگل، مهدی‌آباد، اندارگلی، چاکسر، هتکه‌لو، حاجی کلا، یاغ کوه و بازیرکلا. بنابراین روستای ایوک در رتبه اول و روستای بازیرکلا با توجه به اینکه در ۸ بعد مورد بررسی در وضعیت نامطلوبی قرار دارد در رتبه آخر قرار می‌گیرند.

همچنین سطح‌بندی وضعیت رضایتمندی از کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه به این صورت است که از ۱۵ روستای مورد مطالعه، ۵۲/۳۳ درصد یعنی ۸ روستای منگل، مهدی‌آباد، اندارگلی، چاکسر، هتکه‌لو، حاجی کلا، یاغ کوه و بازیرکلا به ترتیب با نمرات کوپراس ۳۶/۸، ۳۶/۵۶، ۳۲/۴۶، ۳۱/۹۵، ۲۸/۷۹، ۲۸/۷۶ و ۲۵/۴۱ درصد در وضعیت رضایتمندی نسبی قرار دارند؛ طوری که این روستاها باید هدف اصلی اقدامات عملی در جهت افزایش سطح کیفیت زندگی قرار بگیرند. همچنین ۳ روستای ایوک، بورخیل و بشل ضمن کسب رتبه‌های اول تا سوم به ترتیب با نمرات کوپراس ۱۰۰، ۹۸/۵۶ و ۹۲/۳۹ در وضعیت رضایتمندی کاملاً مطلوب قرار دارند. روستاهای

ارزیابی رضایتمندی از کیفیت زندگی با استفاده از.....

مذکور در بسیاری از موارد از ابعاد مختلف کیفیت زندگی رضایت دارند و وضعیت گویه‌های مطرح شده در سطح این روستاها مناسب است. دو روستای کتی‌لته و چای‌باغ (۱۳/۳۳ درصد روستاهای کل) در وضعیت نسبی رضایتمندی از کیفیت زندگی قرار دارند و در نهایت تنها ۱۳/۳۳ درصد روستاهای مورد مطالعه یعنی ۲ روستای فرامرزکلا و برنجستانک ضمن کسب رتبه‌های ششم و هفتم در وضعیت رضایتمندی متوسط از کیفیت زندگی قرار دارند که باید در اولویت دوم برنامه‌ریزی جهت ارتقاء کیفیت زندگی قرار بگیرند. همچنین در سطح روستاهای مورد مطالعه، هیچ روستایی در وضعیت کاملاً ناراضی قرار نگرفته است. به طور کلی روستای ایوک، بالاترین میزان رضایت از کیفیت زندگی و روستای بازیر کلا، کمترین میزان رضایت از کیفیت زندگی را داشته است.

جدول ۷. مقادیر سنجش سطح کمی و کیفی رضایتمندی از دیدگاه پرسکات آلن

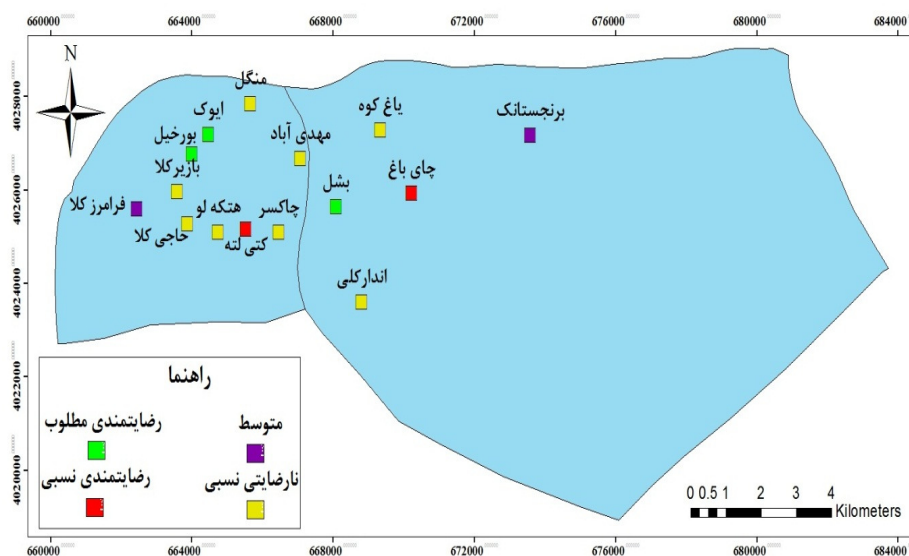
ارزش	۰-۲۰	۲۰-۴۰	۴۰-۶۰	۶۰-۸۰	۸۰-۱۰۰
وضعیت مطلوبیت	ناراضی نامطلوب	ناراضی نسبی	متوسط	رضایتمندی نسبی	رضایتمندی مطلوب

مأخذ: شوهانی و همکاران، ۱۳۹۷

جدول ۸. نتایج مدل کوپراس برای ارزیابی وضعیت رضایتمندی روستاهای شهرستان سوادکوه شمالی از کیفیت زندگی

روستا	S_j^+	S_j^-	Q_j	N_j	رتبه	وضعیت رضایتمندی
ایوک	۰/۱۲۱۷۸	۰/۰۱۰۰۸	۰/۴۳۳۱۸	۱۰۰	۱	رضایتمندی مطلوب
بورخیل	۰/۱۲۱۴۰	۰/۰۱۰۱۸	۰/۴۲۶۹۵	۹۸/۵۶	۲	رضایتمندی مطلوب
منگل	۰/۰۹۹۳۸	۰/۰۲۲۹۵	۰/۱۵۹۴۲	۳۶/۸۰	۸	ناراضی نسبی
هتکه‌لو	۰/۰۹۴۶۸	۰/۰۲۶۹۰	۰/۱۳۸۴۱	۳۱/۹۵	۱۲	ناراضی نسبی
کتی‌لته	۰/۱۱۵۸۳	۰/۰۱۳۵۹	۰/۲۸۷۲۱	۶۶/۳۰	۴	رضایتمندی نسبی
بازیرکلا	۰/۰۸۱۸۹	۰/۰۳۳۵۱	۰/۱۱۰۰۶	۲۵/۴۱	۱۵	ناراضی نسبی
حاجی‌کلا	۰/۰۸۹۴۶	۰/۰۲۹۹۶	۰/۱۲۴۷۰	۲۸/۷۹	۱۳	ناراضی نسبی
فرامرزکلا	۰/۱۱۲۱۹	۰/۰۱۵۴۷	۰/۲۴۴۳۸	۵۶/۴۲	۶	متوسط
اندارگلی	۰/۰۹۶۶۹	۰/۰۲۵۶۰	۰/۱۴۴۹۴	۳۳/۴۶	۱۰	ناراضی نسبی
چای‌باغ	۰/۱۱۵۰۳	۰/۰۱۳۹۲	۰/۲۷۸۲۲	۶۴/۲۳	۵	رضایتمندی نسبی
چاکسر	۰/۰۹۶۰۷	۰/۰۲۶۵۵	۰/۱۴۰۹۴	۳۲/۵۴	۱۱	ناراضی نسبی
بشل	۰/۱۲۰۸۸	۰/۰۱۰۶۴	۰/۴۰۰۲۳	۹۲/۳۹	۳	رضایتمندی مطلوب
مهدی‌آباد	۰/۰۹۸۴۹	۰/۰۲۲۹۹	۰/۱۵۸۳۶	۳۶/۵۶	۹	ناراضی نسبی
یاغ‌کوه	۰/۰۸۸۱۱	۰/۰۲۹۴۶	۰/۱۲۴۵۷	۲۸/۷۶	۱۴	ناراضی نسبی
برنجستانک	۰/۱۰۷۷۲	۰/۰۱۹۶۴	۰/۱۸۹۷۴	۴۳/۸۰	۷	متوسط

مأخذ: یافته‌های پژوهش

شکل ۲. سطح‌بندی وضعیت رضایتمندی از کیفیت زندگی روستاهای شهرستان سوادکوه شمالی

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

کیفیت زندگی به‌عنوان جانشینی برای رفاه مادی، به اصلی‌ترین هدف اجتماعی کشورهای مختلف در سه دهه اخیر تبدیل شده است. بهبود کیفیت زندگی در هر جامعه‌ای و منطقه‌ای، یکی از مهم‌ترین اهداف سیاست‌های عمومی آن جامعه است. یکی از مهم‌ترین مناطقی که باید در زمینه وضعیت کیفیت زندگی به آن توجه شود، مناطق روستایی است. دلیل عمده این موضوع این است که پیامدهای عدم توجه به کیفیت زندگی در نواحی روستایی می‌تواند فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت شهری، بیکاری، مهاجرت، حاشیه‌نشینی شهری و غیره باشد که علت توجه به توسعه روستایی و حتی تقدم آن بر توسعه شهری است. بنابراین یکی از مهم‌ترین اقدامات جهت بهبود وضعیت کیفیت زندگی در نقاط روستایی، بررسی و سنجش وضعیت روستاها به لحاظ کیفیت زندگی است؛ زیرا از این طریق روستاهایی که وضعیت نامناسب به لحاظ کیفیت زندگی دارند، مشخص شده و در اولویت‌های اول برنامه‌ریزی قرار خواهند گرفت. یافته‌های پژوهش حاضر در زمینه وضعیت کیفیت زندگی در روستاهای شهرستان سوادکوه شمالی بیانگر آن است که روستای ایوک در رتبه اول و روستای بازرکلا در رتبه پنزدهم قرار می‌گیرند. رتبه‌بندی روستاها به ترتیب به این شکل است: ایوک، بورخیل، بشل، کتی لته، چای باغ، فرامرز کلا، برنجستانک، منگل، مهدی آباد، اندارکلی،

چاکسر، هتکه‌لو، حاجی‌کلا، یاغ‌کوه و بازیرکلا. از وضعیت این رتبه‌بندی می‌توان چنین نتیجه گرفت که کیفیت زندگی در روستاهای دارای جمعیت بیشتر وضعیت مطلوب‌تری نسبت به روستاهای دارای جمعیت کمتر دارد. بررسی میدانی در این باره گویای آن است که روستاهایی که جمعیت بیشتری دارند از امکانات و خدمات رفاهی بهتری نسبت به سایر روستاها برخوردارند. برای نمونه، پنج روستای اول به لحاظ کیفیت زندگی دارای خانه بهداشت، مدرسه تا مقطع متوسطه و حتی مدارس شبانه‌روزی هستند.

همچنین یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که از میان ۱۵ روستای مورد مطالعه تنها ۳۳/۳۳ درصد روستاها یعنی ۵ روستای ایوک، بورخیل، بشل، کتی‌لته و چای‌باغ در وضعیت رضایتمندی خوب قرار دارند و تعداد ۱۰ روستا (۶۶/۶۶ درصد روستاها) در وضعیت رضایتمندی متوسط و متوسط به پایین به لحاظ کیفیت زندگی قرار دارند. یافته فوق نشان‌دهنده آن است که در کل وضعیت رضایتمندی در روستاهای مورد مطالعه مناسب نیست که این مورد با نتایج پژوهش‌های سروش مهر و همکاران (Sorooshmehr et al., 2017)، صفی جهانشاهی و همکاران (Safi Jahanshahi et al., 2018)، بادپورا و آبیولا (Badiora and Abiola, 2017) و برنارد (Bernard, 2018) همسو است. تحلیل وضعیتی روستاها بیانگر آن است که روستای ایوک، بورخیل و بشل دارای طرح هادی اجرا شده هستند؛ به طوری که در سطح روستا هم مراکز بهداشت فعال، سوپرمارکت و مدارس تازه‌ساخت وجود دارد. همچنین تا حدودی روستای بشل دارای موقعیت مرکزی است و سایر روستاها به آن دسترسی دارند. در زمینه بررسی وضعیت ۸ روستایی که دارای وضعیت رضایتمندی نامناسب هستند، می‌توان بیان داشت که علاوه بر جمعیت کم این روستاها، بیشتر آن‌ها دارای طرح هادی نبوده‌اند. همچنین در برخی از روستاها مانند بازیرکلا جمعیت بسیاری بیکار هستند و حتی کشاورزی و دامپروری مناسبی در سطح روستا وجود ندارد.

ذکر این نکته در اینجا لازم است که با وجودی که روستای ایوک در رتبه ۱ و وضعیت رضایتمندی مطلوب قرار دارد اما در دو بعد امنیت و ترس از ناهنجاری در وضعیت نامطلوب قرار دارد. بنابراین این موضوع نشان‌دهنده آن است که نه تنها این روستا نیازمند توجه جدی در این زمینه است؛ بلکه باید کل منطقه در این دو بعد مورد توجه اساسی قرار بگیرند. با توجه به یافته‌های پژوهش پیشنهادهای زیر ارائه شده است.

- با توجه به اینکه از ۸ بعد مورد بررسی کیفیت زندگی، ۲ بعد امنیت و ترس از ناهنجاری (با توجه به اینکه ۹ روستا در وضعیت رضایتمندی نامطلوب قرار دارند) نسبت به سایر ابعاد نیاز به برنامه‌ریزی بیشتری جهت ارتقای وضعیت کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه دارند.
- ایجاد زمینه‌های لازم برای ارتقای کیفیت زندگی روستاییان از جمله فراهم کردن زمینه اشتغال و توسعه اقتصادی همراه با افزایش و بهبود زیرساخت‌های ارتباطی و خدماتی خصوصاً در روستاهای منگل، مهدی‌آباد، اندارگلی، چاکسر، هتکه‌لو، حاجی‌کلا، یاغ‌کوه و بازیرکلا که در وضعیت مناسبی قرار ندارند (در اولویت اول). برای نمونه، بررسی میدانی وضعیت روستاهای بازیرکلا، حاجی‌کلا، یاغ‌کوه، هتکه‌لو بیانگر آن است که جاده دسترسی این روستاها، خاکی و داری ناهمواری‌های فراوان است و دسترسی به این روستاها بسیار نامناسب است؛ طوری که این مورد می‌تواند عامل مهمی برای عدم دسترسی به سایر خدمات ارتقاءدهنده کیفیت زندگی باشد. بنابراین ایجاد جاده مناسب برای این روستاها باید در اولویت قرار گیرد.
- ایجاد امکانات تفریحی و گذراندن اوقات فراغت نظیر میدان‌ها و سالن‌های ورزشی خصوصاً در روستاهای با کیفیت زندگی پایین. روستاهای منگل، هتکه‌لو، بازیرکلا، حاجی‌کلا، اندارگلی، چاکسر، مهدی‌آباد و یاغ‌کوه با توجه به بالا بودن تعداد جمعیت جوان، نیازمند توجه جدی مسئولین هستند. بررسی‌های میدانی در روستاهای منگل، هتکه‌لو، بازیرکلا، حاجی‌کلا، اندارگلی، چاکسر، مهدی‌آباد و یاغ‌کوه نشان‌دهنده آن است که در این روستاها حتی یک محیط مناسب جهت بازی کودکان با وسایل مورد نیاز و گذراندن اوقات فراغت برای جوانان وجود ندارد.
- بهبود وضعیت امنیت در روستاهای هتکه‌لو، کتی‌لته، حاجی‌کلا، چاکسر، یاغ‌کوه و بازیرکلا به دلیل پایین بودن امنیت و بالا بودن ترس از ناهنجاری‌ها در این روستاها از طریق حضور نیروهای انتظامی (در اولویت دوم). همچنین روستاهای مورد نظر داری روشنایی معابر مناسبی در سطح روستا نیستند و وضعیت برق در این روستاها داری قطعی مکرر است.
- بهبود وضعیت امکانات بهداشتی و درمانی (درمانگاه، پزشک و داروخانه و...) و دسترسی آسان به این مراکز توسط دولت در روستاهای با کیفیت زندگی پایین و نامطلوب. اکثریت روستاها با کیفیت پایین زندگی داری خانه بهداشت یا مراکز بهداشت نیستند و مجبور هستند برای دریافت خدمات بهداشتی به شهر یا روستاهای اطراف مسافرت کنند.

- با توجه به اینکه روستاهای با کیفیت زندگی مناسب هم دارای مکان دفن مناسب زباله نیستند، پیشنهاد می‌شود شیوه جمع‌آوری و دفع زباله‌ها در سطح روستاهای مورد مطالعه به شکل مناسبی انجام شود.

منابع

1. Alavi, S.A., Fatahi, A., Ramzannejad, Y. and Khalifeh, E. (2015). Ranking rural habitats based on degree of satisfaction with quality of life using a decision model (KOPRS) (Case Study: Delfan villages, Lorestan province). *Human Geography Research*, 47(3): 423-437. (Persian)
2. Alibeygi, J., Ghasemi, Y. and Mahdizadeh, H. (2017). Measurement and assessment of quality of life in rural settlements (Case Study: Rural district of Zangvan, Ilam province). *Quarterly Journal of Socio-Cultural Development Studies*, 5(4): 187-214. (Persian)
3. Aliyari, N., Karami, A. and Sharifzadeh, M. (2020). Comparative study of mental quality of life in the historical-cultural tourism target and non-target villages in Marvdasht county. *Village and Development*, 23(1): 95-118. (Persian)
4. Allen, J.C., Vogt, R.J. and Cantrell, R.L. (2004). Quality of life in rural Nebraska: Trends and changes. *Center for Applied Rural Innovation (CARI)*, 9: 1-30.
5. Anabestani, A.A., Mahmoodi, H. and Sarbarghi Torghabeh, T. (2016). Effects of the quality of villagers life on improving the quality of rural housing (Case study: Shandiz district of Binalud county). *Spatial Planning*, 6(1): 1-20. (Persian)
6. Badiora, A.I. and Abiola, O.B. (2017). Quality of life (QoL) of rural dwellers in Nigeria: A subjective assessment of residents of Ikeji-Arakeji, Osun-State. *Annals of Ecology and Environmental Science*, 1(1): 69-75.
7. Badri, A., Rezvani, M.R. and Gharanjik, M. (2013). The quality of life measurement in rural areas based on subjective indicators (Case study: Sothern Jafarby dehestan, Torkman county). *Geography and Environmental Planning Journal*, 24(2): 53-74. (Persian)
8. Barimani, F. and Baluchi, O. (2013). Quality of life assessment in rural areas by using intelligent systems (Fuzzy logic) (Case study: Mahban sub-district, Nikshahr township). *Journal of Rural Research*, 4(3): 585-613. (Persian)
9. Bernard, J. (2018). Rural quality of life-poverty, satisfaction and opportunity deprivation in different types of rural territories. *European Countryside*, 10(2): 191-209.

10. Bortolotto, C.C., Mola, C.L.D. and Tovo-Rodrigues, L. (2018). Quality of life in adults from a rural area in southern Brazil: A population-based study. *Revista de Saúde Pública*, 52:1-11.
11. Costanza, R., Fisher, B., Ali, S., Beer, C., Bond, L., Boumans, R., Danigelis, N.L., Dickinson, J., Elliott, C., Farley, J. and Glenn, L.M. (2007). Quality of life: An approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being. *Ecological economics*, 61(2-3): 267-276.
12. Dajian, Z. and Rogers, P. P. (2006). 2010 world expo and urban life quality in Shanghai in terms of sustainable development. *Chinese Journal of Population Resources and Environment*, 4(1): 15-22. <https://doi.org/10.1080/10042857.2006.10677445>
13. Das, D. (2008). Urban quality of life: A case study of Guwahati. *Social Indicators Research*, 88(2): 297-310.
14. Ghadiri Masum, M., Gharagozlou, H., Ahmadi, S. and Lorestani, A. (2014). Spatial analysis of quality of life in rural settlements (Case study: Village of Boluran, Lorestan province). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 9(28): 1-16. (Persian)
15. Ghaffari, G., Mirzaie, H. and Karimi, A. (2011). On the relationship between industry and quality of life. *Community Development (Rural and Urban Communities)*, 3(1): 1-24.
16. Grgić, I., Žimbek, T., Tratnik, M., Markovina, J. and Juračak, J. (2010). Quality of life in rural areas of Croatia: To stay or to leave. *African Journal of Agricultural Research*, 5(8): 653-660. (Persian)
17. Karami, A., Mohamadi, Z., Rastegari, H. and Sorkh Savadkouhi, A. (2018). Evaluation of the sustainability of rural areas and application of the Delphi fuzzy technique and the artificial neural network: A case study of rural areas of northern Savadkouh county. *Journal of Rural Research*, 9(3): 496-511. (Persian)
18. Karami, M., Agahi, H. and Salehi, L. (2020). The effect of agricultural bank credits on the quality of life in rural regions (Case study: Zanjan township). *Journal of Rural Research*, 10(4): 614-633. (Persian)
19. Khorasani, M.A., Hajilo, M. and Valizadeh, Z. (2015). Measurement and evaluation of quality of life components in villages of Karasf Dehestan of Khodabandeh county. *Journal of Research and Rural Planning*, 3(8): 65-78. (Persian)
20. Lee, Y.J. (2008). Subjective quality of life measurement in Taipei. *Building and Environment*, 43(7): 1205-1215.
21. Mulliner, E., Smallbone, K. and Maliene, V. (2013). An assessment of sustainable housing affordability using a multiple criteria decision making method. *Omega*, 41(2): 270-279.

22. Pourtaheri, M. (2014). Application of multi-attribute decision making methods in geography. Tehran: SAMT. (Persian)
23. Rahimbakhsh, F., Habib, F. and Garakani, S.A.H. (2019). Investigating the lifestyle quality in Darbastaneh and Baba-Pashman villages in the Lorestan province. *Journal of Housing and Rural Environment*, 38(165): 129-140. (Persian)
24. Rezvani, M.R., Matkan, A.A., Mansurian, H. and Sattari, M.H. (2009). Development and assessment of indicator of urban life quality (Case study: Noorabad city, Lorestan province). *Urban-Region Studies and Research*, 1(2): 87-110. (Persian)
25. Rezvani, M.R. and Mansourian, H. (2008). Assessing the quality of life: A review of concepts, indices and models, and presentation of a proposed model for rural areas. *Village and Development*, 11(3): 1-26. (Persian)
26. Roknedin Eftekhari, A., Fatahi, A. and Hajipoor, M. (2011). Spatial distribution assessment quality of life (QOL) in rural areas (Case study: Central part of city Delfan). *Journal of Rural Research*, 2(6): 69-94. (Persian)
27. Safi Jahanshahi, E, Taheri, K. and Khodadad, M. (2018). Evaluation of quality of life indicators in rural areas (case study: Meymand village, Babak county). *Journal of Geographical Sciences*, 14(29): 10-17. (Persian)
28. Schumacker, R.E. and Lomax, R.G. (2004). A beginner's guide to structural equation modeling. New York: Psychology Press.
29. Shafiei Sabet, N. and Mirvahedi, N.S. (2017). Rural housing satisfaction ranking using the Vikor technique (Case study: Varamin county). *Journal of Research and Rural Planning*, 6(1): 153-172. (Persian)
30. Shahrokhi Sardou, S. and Nooripoor, M. (2015). Assessment of factors affecting quality of life in centers of rural districts, Jiroft county. *Space Economics and Rural Development*, 4(12): 19-40. (Persian)
31. Sorooshmehr, H., Azami, M., Yaghobi, A. and Mehreghan, N. (2017). Analysis of quality of rural life in Iran using Fuzzy method. *Social Welfare Quarterly*, 17(65): 69-102. (Persian)
32. Veysi Nab, B. and Babei Aghdam, F. (2018). Determining satisfaction with the quality of life in urban distressed areas and evaluating its relationship with social trust (Case Study of Jajyn neighborhood Ardabil). *Geographical Journal of Territory*, 15(57): 123-141. (Persian)

